

STARTUOLIŲ ŽLUGIMAS IR ĮSTATYMINIS REGLAMENTAVIMAS

Erikas Mečkovskis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
2-o kurso studentas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222, Vilnius
El.paštas: erik.meckovskis@tf.stud.vu.lt

Nikita Laurėlis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
2-o kurso studentas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222, Vilnius
El.paštas: nikita.laurelis@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius partnerystės doc. Gintautas Bartkus

El. paštas: gintautas.bartkus@tf.vu.lt

Anotacija. Šiame straipsnyje nagrinėjamas įstatyminio reglamentavimo poveikis startuolių veiklai ir jo įtaka jų gyvybingumui. Tyrimo tikslas – identifikuoti pagrindines teisinio reguliavimo kliūtis bei pateikti rekomendacijas, kaip jas sumažinti. Analizė apima keturis pagrindinius sektorius: Finansinių technologijų, informacinių technologijų ir dirbtinio intelekto, elektroninės komercijos bei biotechnologijų ir farmacijos startuolius, kurie dažniausiai susiduria su sudėtingomis licencijavimo procedūromis, griežtais atitikties reikalavimais ir neaiškia reguliavimo aplinka. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad perteklinis reguliavimas gali slopinti inovacijas ir mažinti startuolių išlikimo galimybes. Siekiant palankesnių verslo sąlygų, būtina supaprastinti licencijavimo procesus, užtikrinti aiškesnę teisinį reguliavimą ir sumažinti administracinę našą.

Raktiniai žodžiai: teisinis reguliavimas, startuolių ekosistema, licencijavimo procedūros, administracinė našta, inovacijų skatinimas, reguliavimo kliūtys, verslo aplinka.

THE FAILURE OF STARTUPS AND LEGAL REGULATION

This article examines the impact of legislative regulation on startup activities and its influence on their viability. The aim of the study is to identify the main legal regulatory obstacles and provide recommendations on how to mitigate them. The analysis covers four key sectors: FinTech, IT and artificial intelligence, e-commerce, and biotechnology and pharmaceuticals, which most often face complex licensing procedures, strict compli-

ance requirements, and an unclear regulatory environment. The study results reveal that excessive regulation can hinder innovation and reduce startups' chances of survival. To create more favorable business conditions, it is essential to simplify licensing processes, ensure clearer legal regulations, and reduce administrative burdens.

Key words: *tegal regulation, startup ecosystem, licensing procedures, administrative burden, innovation promotion, regulatory barriers, business environment.*

Įvadas

Remiantis Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 2 straipsnio 17 dalimi, startuoliu laikoma labai maža įmonė, įregistruota Juridinių asmenų registre ne daugiau kaip prieš penkerius metus ir pasižyminti dideliu inovacijomis grįstu verslo augimo potencialu. Visgi tiek akademiniuose šaltiniuose, tiek visuomenėje šis terminas dažnai taikomas ir buvusioms tokio tipo įmonėms, kurios, nors ir išaugo, išlaikė inovatyvios veiklos bruožus. Dėl to šiame darbe sąvoka „startuolis“ bus vartojama tiek formalia prasme, tiek ir platesniame kontekste – kalbant apie įmones, kurių pradžia buvo kaip novatoriškas mažasis verslas.

Startuoliai yra viena iš pagrindinių šiuolaikinės ekonomikos varomųjų jėgų, skatinanti inovacijas ir rinkos plėtrą. Vis dėlto jų veiklai įtaką daro ne tik ekonominės sąlygos, bet ir teisinis reguliavimas. Nors teisės aktai yra būtini siekiant užtikrinti finansinį stabilumą, vartotojų apsaugą ir rinkos skaidrumą, neefektyviai suderinti reglamentai gali tapti rimta kliūtimi startuolių augimui, o kartais net ir jų žlugimo priežastimi. Griežtos reguliavimo priemonės, sudėtingos licencijavimo procedūros ir neaiškūs teisės reikalavimai ypač apsunkina mažų, pradedančiųjų įmonių veiklą, apsunkindamos jų įsitvirtinimą konkurencingoje rinkoje.

Šio **darbo tikslas** – išanalizuoti, kaip teisinis reglamentavimas veikia startuolių veiklą ir kokių mastu jis prisideda prie jų žlugimo. Siekiant platesnio supratimo, bus nagrinėjami tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai reguliavimo modeliai. Tyrime iškelti šie pagrindiniai uždaviniai:

1. Išsiaiškinti pagrindinius teisinius iššūkius, su kuriais susiduria startuoliai;
2. Išnagrinėti, kaip skirtingų šalių reguliavimo priemonės lemia startuolių sėkmę ar nesėkmę;
3. Įvertinti, ar esami teisės aktai atitinka rinkos poreikius ir sudaro palankias sąlygas verslo plėtrai;
4. Pateikti rekomendacijas, kaip optimizuoti reguliacinę aplinką, mažinant administracinę naštą ir didinant startuolių išlikimo galimybes.

Darbo objektas – startuolių veiklą reglamentuojanti teisinė sistema ir jos įtaka verslo gyvybingumui bei konkurencingumui. Analizei pasitelkiami lyginamosios teisės, norminės teisės ir empiriniai tyrimo metodai, leidžiantys įvertinti, kaip reguliavimo priemonės veikia startuolių ekosistemą.

Problemos aktualumas kyla iš fakto, kad vis daugiau startuolių veikia griežtai reguliuojamose srityse, kur teisės aktai yra dažnai keičiami ir ne visada prisitaiko prie sparčiai besikeičiančių technologijų. Dėl to šios įmonės patiria neproporcingai didelę administracinę naštą, susiduria su sunkumais įgyvendinant reguliavimo reikalavimus, o tai gali stabdyti inovacijų diegimą ir riboti naujų verslų atsiradimą.

Šiame darbe bus išsamiai nagrinėjamos keturios pagrindinės startuolių veiklos sritys, kurios dažniausiai susiduria su teisiniais iššūkiais:

1. Finansinių technologijų sektoriaus startuoliai;
2. Informacinių technologijų ir dirbtinio intelekto sričių startuoliai;
3. Elektroninės komercijos srities startuoliai;
4. Biotechnologijų ir farmacijos pramonės startuoliai.

Šios sritys buvo pasirinktos dėl jų spartaus augimo ir reikšmingo reguliavimo poveikio. Dėl teisinių apribojimų šių sektorių startuoliai dažnai susiduria su dideliais iššūkiais, kurie gali lemti tiek sėkmę, tiek ir nesėkmę rinkoje.

Šio **darbo unikalumas** slypi detaliam teisinio reguliavimo vertinime ir kritinėje analizėje, kaip teisinė aplinka prisideda prie startuolių veiklos ribojimo ar skatinimo. Remiantis teisės aktų analize ir realiais verslo pavyzdžiais, bus pateiktos įžvalgos apie tai, kaip galima būtų sukurti lankstesnę reguliavimo sistemą, skatinančią inovacijas ir konkurencingą startuolių ekosistemą.

Svarbiausi šaltiniai: Norint atlikti išsamią analizę, šiame tyrime remiamasi įvairiais literatūros ir teisės šaltiniais. Pagrindinį dėmesį skiriame Europos Sąjungos teisės aktams, tokiems kaip Mokėjimų paslaugų direktyva (PSD2), Kriptoturto rinkų (MiCA) reglamentas, Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (BDAR) bei Dirbtinio intelekto aktas. Taip pat analizuojami Lietuvos nacionaliniai teisės aktai, farmacijos ir biotechnologijų reguliavimo nuostatos, tarptautiniai reguliavimo modeliai, ypač Jungtinių Amerikos Valstijų ir Jungtinės Karalystės teisės praktikos pavyzdžiai, bei teisės doktrinoje pateikiamos įžvalgos.

1. Finansinių technologijų startuoliai

Finansinių technologijų (toliau – FinTech) sektorius sparčiai plečiasi, tačiau jo augimą neretai stabdo įvairūs reguliavimo iššūkiai. Nors efektyvus reguliavimas yra būtinas siekiant užtikrinti finansinį stabilumą, vartotojų apsaugą ir kovą su pinigų plovimu, pernelyg griežti reikalavimai gali trukdyti naujiems rinkos dalyviams įsivertinti ir riboti inovacijų plėtrą. Sudėtingos licencijavimo procedūros, aukšti kapitalo reikalavimai bei atitikties prievolės sukuria didelę administracinę naštą, ypač mažoms startuolių įmonėms. Be to, Europos Sąjungos Mokėjimų paslaugų direktyva 2015/2366 (PSD2), kovos su pinigų plovimu reikalavimai ir neseniai priimtas kriptoturto rinkų (MiCA) reglamentas įpareigoja FinTech įmones taikyti sudėtingus atitikties mechanizmus, kurie reikalauja didelių finansinių bei žmogiškųjų išteklių. Nors

Lietuva siekia išlaikyti patrauklią ir konkurencingą FinTech ekosistemą, per griežtas reguliavimas gali sumažinti šalies patrauklumą tarptautinėje rinkoje ir apsunkinti naujų startuolių veiklos pradžią.

1.1. Licencijavimo ir veiklos leidimų iššūkiai

Lietuvoje FinTech įmonių veiklą reguliuoja Lietuvos bankas (toliau - LB), kuris atsakingas už elektroninių pinigų įstaigų (toliau - EPI) ir mokėjimo įstaigų (toliau - MĮ) licencijavimą. Pagal Mokėjimų įstaigų įstatymo 5 straipsnio 1 dalį, mokėjimo įstaigos licencija suteikia teisę veikti visoje Europos Sąjungoje (toliau - ES)¹. Panašiai, Elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymo 11 straipsnio 1 dalis numato, kad EPI licencija taip pat galioja visose ES šalyse². Dėl šios priežasties daugelis tarptautinių FinTech bendrovių renkasi Lietuvą kaip patrauklią jurisdikciją savo veiklai, nes čia įgyta licencija suteikia prieigą prie visos ES rinkos.

Norint gauti EPI licenciją, įmonėms taikomas ne mažesnis kaip 350 000 eurų pradinio kapitalo reikalavimas³. Be šio finansinio reikalavimo, licencijos prašytojos privalo įrodyti savo verslo modelio tvarumą, vadovų patikimumą bei užtikrinti klientų lėšų apsaugos mechanizmų veiksmingumą. Šie reikalavimai išsamiai aprašyti Lietuvos banko patvirtintose Elektroninių pinigų ir mokėjimo įstaigų taisyklėse, kurios numato, kad licencijos paraiškoje turi būti pateikiamas detalus verslo planas su finansinėmis prognozėmis, organizacine struktūra, rizikos valdymo politika bei vidaus kontrolės procedūromis⁴.

Vienas iš pagrindinių iššūkių FinTech įmonėms yra ilgas ir sudėtingas licencijavimo procesas. Nors teoriškai Lietuvos bankas privalo priimti sprendimą dėl licencijos suteikimo per tris mėnesius⁵, praktikoje šis laikotarpis dažnai užsitęsia dėl papildomų dokumentų teikimo ir išsamių patikrų. LB Teisės ir licencijavimo departamento pateikta statistika rodo, kad vidutinė licencijavimo proceso trukmė viršija šešis mėnesius. Tai rodo, kad dažniausiai per tris mėnesius licencijavimo procedūra nebaiigiama, o vėlavimai dažnai kyla dėl papildomų reguliavimo reikalavimų. Pavyzdžiui, įmonės turi įrodyti veiklos rizikos valdymo strategijas, IT sistemų saugumą ir klientų

¹ Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymas (2009). Valstybės žinios, 153-6887.

² Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas (2011). Valstybės žinios, 163-7769.

³ Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas (2011). Valstybės žinios, 163-7769.

⁴ Lietuvos banko Teisės ir licencijavimo departamento 2024 m. kovo 20 d. organizuoto konsultacinio renginio skaidrės „Licencijavimo aktualijos“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Konsultacinis%20renginys_%20Licencijavimo%20aktualijos%202024.pdf.

⁵ Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas (2011). Valstybės žinios, 163-7769.

duomenų apsaugos mechanizmus⁶. Be to, administracinė našta ir teisiniai kaštai gali tapti dideliu iššūkiu mažoms įmonėms, kurios tik pradeda savo veiklą. Licencijavimo procesas reikalauja išsamios dokumentacijos, vidaus procedūrų sukūrimo ir atitikties įvairiems reguliavimo reikalavimams, o tai gali tapti dideliu finansiniu ir organizaciniu iššūkiu pradedantiesiems verslams.

Papildomą sudėtingumą FinTech sektoriui kelia Europos Sąjungos Mokėjimų paslaugų direktyva (toliau - PSD2), kuri perkelta į Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymą. Ji įpareigoja bankus suteikti trečiosioms šalims prieigą prie klientų sąskaitų informacijos, jei tam pritaria pats klientas. PSD2 direktyva skatina atvirosios bankininkystės plėtrą, kuri leidžia FinTech įmonėms kurti inovatyvias mokėjimo paslaugas. Tačiau kartu ji nustato griežtus saugumo ir atitikties reikalavimus, įskaitant patikimą klientų autentifikavimą (angl. *Strong Customer Authentication*) bei duomenų apsaugos priemones.

Atvirosios bankininkystės plėtra pagal PSD2 direktyvą suteikia naujas galimybes FinTech įmonėms, tačiau tuo pačiu kelia ir tam tikras rizikas. Trečiųjų šalių prieiga prie bankų sistemų ir klientų duomenų reikalauja aukštų kibernetinio saugumo standartų bei nuolatinės priežiūros. Dėl šios priežasties FinTech įmonės privalo investuoti į pažangią IT infrastruktūrą ir sertifikavimo procesus, kurie gali būti per brangūs mažesniems rinkos dalyviams.

Apibendrinant, Lietuvos banko taikoma FinTech licencijavimo sistema suteikia įmonėms galimybę veikti visoje ES, kas yra reikšmingas konkurencinis pranašumas. Tačiau kartu ši sistema kelia nemažai iššūkių – ilgas paraiškų nagrinėjimo laikas, dideli pradinio kapitalo reikalavimai bei sudėtingos atitikties procedūros apsunkina naujų rinkos dalyvių patekimą. Be to, nors PSD2 direktyva skatina inovacijas ir atvirąją bankininkystę, ji taip pat reikalauja griežtų saugumo standartų ir didelių investicijų į IT infrastruktūrą. Siekiant išlaikyti Lietuvos konkurencingumą FinTech sektoriuje, būtina optimizuoti licencijavimo procesus, mažinti biurokratinės kliūtis ir užtikrinti lankstesnę reguliavimo aplinką, kuri skatintų inovacijas ir naujų startuolių įsitvirtinimą rinkoje.

1.2. Pinigų plovimo prevencija ir reguliavimo našta

FinTech sektorius, kaip ir tradicinės finansų institucijos, privalo laikytis griežtų pinigų plovimo prevencijos (toliau - AML – angl. *Anti-Money Laundering*) ir klientų tapatybės patvirtinimo (toliau - KYC – angl. *Know Your Customer*) reikalavimų. Šie reguliavimo mechanizmai yra būtini kovojant su neteisėtomis finansinėmis operaci-

⁶ Lietuvos banko Teisės ir licencijavimo departamento 2024 m. kovo 20 d. organizuoto konsultacinio renginio skaidrės „Licencijavimo aktualijos“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Konsultacinis%20renginys_%20Licencijavimo%20aktualijos%202024.pdf.

jomis, tačiau dažnai tampa reikšminga administracine ir finansine našta, ypač naujai veiklą pradedančioms įmonėms. Pastaraisiais metais Europos Sąjunga sugriežtino kovos su pinigų plovimu reguliavimą, įgyvendindama 5-ąją ir 6-ąją AML direktyvas, kurios įpareigoja finansų įstaigas kruopščiau tikrinti klientų tapatybę, stebėti sandorius ir užtikrinti duomenų saugumą⁷.

Lietuvoje AML reikalavimai yra įtvirtinti Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme, kuris įpareigoja finansų įstaigas ir FinTech bendroves įdiegti veiksmingas rizikos vertinimo sistemas, vykdyti išsamų klientų tapatybės patikrinimą bei užtikrinti tinkamą duomenų saugojimą ir ataskaitų teikimą priežiūros institucijoms. Tačiau, nepaisant griežtų reikalavimų, AML sistemos ne visuomet veikia efektyviai. Kai kurios FinTech įmonės vis dar aptarnauja aukštos rizikos klientus, o jų taikomos prevencijos priemonės ne visada pakankamai veiksmingos, kad užkirstų kelią įtartinėms sandoriams⁸. Tai kelia klausimą, ar griežtėjantys reguliavimo standartai iš tikrųjų padeda užtikrinti finansinį saugumą, ar tiesiog didina administracinę ir finansinę naštą įmonėms, ribodami inovacijų plėtrą.

AML ir KYC procedūros reikalauja, kad FinTech įmonės investuotų į pažangias klientų identifikavimo technologijas, sandorių stebėjimo sistemas bei atitikties specialistų komandą. 2024 m. liepos 11 d. buvo priimtas Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pakeitimas Nr. XIV-2883, kuriame papildytas 2 straipsnis 12³ dalimi. Jame aiškiai apibrėžta kriptoturtų paslaugų teikėjų sąvoka, o 9 straipsnio 21¹ dalis nustato jų pareigas dėl klientų tapatybės nustatymo ir sandorių stebėsenos. Šie pakeitimai verčia kriptoturto paslaugų teikėjus įgyvendinti dar griežtesnes AML ir KYC procedūras, o tai gali būti sudėtinga mažoms FinTech įmonėms, nes reikalauja papildomų finansinių ir žmogiškųjų išteklių.

Lietuvoje finansinių institucijų veiklą prižiūri Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba (toliau - FNTT) ir Lietuvos bankas, kurie atsakingi už AML politikos įgyvendinimą bei pažeidimų kontrolę. FinTech įmonės privalo saugoti klientų duomenis ne trumpiau kaip aštuonerius metus po verslo santykių pabaigos ir reguliariai teikti ataskaitas apie įtartinus sandorius⁹. Griežtos ataskaitų teikimo taisyklės reiškia, kad įmonės privalo nuolat stebėti finansinius srautus, atlikti detalias rizikos analizes ir laikytis aukštų duomenų apsaugos standartų. Nors tokios priemonės yra būtinos kovojant su finansiniais nusikaltimais, jos taip pat gali apsunkinti teisėtai veikiančių įmonių darbą, didindamos reguliavimo kaštus ir apribodamos jų lankstumą.

⁷ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento tyrimų skyrius. *Europos Sąjungos teisinio reguliavimo aktualijos pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo prevencijos srityje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=83379.

⁸ Vainora, R. (2024). Pinigų plovimo prevencijos problemos Lietuvos Fintech sektoriuje. Magistro darbas, socialiniai mokslai, taikomoji ir teorinė kriminologija, Vilniaus universitetas.

⁹ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas (1997). Valstybės žinios, 64-1502.

Kai kurios FinTech įmonės, tokios kaip FoxPay, iSun, Kevin ir Bitandpay, jau yra susidūrusios su priežiūros institucijų sankcijomis dėl AML ir KYC pažeidimų. Tai rodo, kad institucijos aktyviai prižiūri rinką, siekdami užtikrinti finansų sektoriaus skaidrumą. Tačiau griežta reguliacinė aplinka gali tapti dideliu iššūkiu ne tik pažeidimus padariusioms įmonėms, bet ir toms, kurios veikia skaidriai, bet susiduria su didelėmis sąnaudomis siekdamos laikytis visų taisyklių. Dėl to AML reguliavimas gali apsunkinti naujų rinkos dalyvių patekimą ir stabdyti FinTech sektoriaus augimą.

Nepaisant šių iššūkių, AML reguliavimas yra būtinas norint užtikrinti finansų rinkos skaidrumą bei kovoti su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu. Tačiau svarbu, kad reguliavimo sistema būtų subalansuota – vietoj pernelyg griežtų biurokratinių procedūrų reikėtų skatinti inovatyvius technologinius sprendimus. Vienas iš galimų būdų efektyvinti AML ir KYC procesus – DI ir automatizavimo technologijų taikymas. InnReg teigia, kad tokios technologijos gali padėti FinTech įmonėms efektyviau vykdyti AML reikalavimus, mažinant žmoniškųjų išteklių poreikį ir spartinant procesus¹⁰.

Tarptautinė patirtis rodo, kad reguliavimo institucijų veikla gali turėti dvejopą poveikį rinkai. Pavyzdžiui, neseniai priimtas JAV sprendimas laikinai sustabdyti Vartotojų finansinės apsaugos biuro (CFPB) veiklą sukėlė diskusijų apie reguliavimo poveikį finansų sektoriui. Šis biuras, įsteigtas po 2008 m. finansų krizės, siekė apsaugoti vartotojus nuo nesąžiningų bankų ir kitų finansinių paslaugų teikėjų veiklos. Tačiau 2025 m. vasarį Trumpo administracija nusprendė apriboti šios institucijos funkcijas, argumentuodama, kad pernelyg griežtas reguliavimas stabdo rinkos augimą¹¹. Šis pavyzdys rodo, kad reguliavimas turi būti subalansuotas – nors būtina užtikrinti rinkos skaidrumą ir vartotojų apsaugą, per didelė reguliacinė našta gali tapti kliūtimi verslo plėtrai ir inovacijoms.

Apibendrinant, Lietuvoje AML ir KYC reguliavimas laikomas vienu griežčiausių Europoje, o pastarųjų metų įstatymų pakeitimai rodo, kad priežiūra ir toliau griežtės. Vis dėlto, kyla klausimas, ar šie sugriežtinimai iš tiesų didina finansų sektoriaus saugumą, ar tik apsunkina naujų rinkos dalyvių įsitvirtinimą. Siekiant, kad reguliavimas nestabdytų inovacijų, būtina ieškoti lankstesnių sprendimų – supaprastinti atitikties procedūras mažoms įmonėms, skatinti DI pagrįstų KYC platformų naudojimą ir užtikrinti, kad reguliavimas ne tik apsaugotų finansų sektorių nuo nusikaltimų, bet ir sudarytų palankias sąlygas FinTech sektoriaus augimui.

¹⁰ InnReg. *AML Compliance: A Practical Guide for Fintechs* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.innreg.com/blog/aml-compliance-guide-for-fintechs>.

¹¹ Newsweek. *White House Orders Consumer Protection Agency Shutdown* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.newsweek.com/trump-white-house-orders-consumer-protection-agency-shutdown-2028483>.

1.3. Kriptovaliutų reguliavimo teisiniai neapibrėžtumai ir rizikos

Kriptovaliutų sektorius – viena sparčiausiai augančių finansų rinkos sričių, tačiau kartu jis susiduria su nuolat besikeičiančiais ir dažnai neaiškiais reguliavimo reikalavimais. Dėl jų decentralizuoto pobūdžio ir anonimiškumo valstybės stengiasi nustatyti aiškias taisykles, kurios padėtų užtikrinti finansinį stabilumą, apsaugoti vartotojus ir užkirsti kelią pinigų plovimui. Tačiau šių taisyklių skirtumai skirtingose šalyse kelia teisinį neapibrėžtumą, kuris gali apsunkinti kriptovaliutų verslų veiklą ir riboti inovacijų plėtrą.

Norėdama suvienodinti kriptovaliutų rinkos reguliavimą visoje Europos Sąjungoje, ES priėmė kriptoturto rinkų reglamentą (angl. *Markets in Crypto-Assets*) (toliau – MiCA), kuris pilna apimtimi įsigalios tik 2026 m. liepos 1 d.¹² Šis reglamentas siekia sukurti bendrą reguliacinę sistemą, kuri standartizuotų licencijavimo procesą, stiprintų vartotojų apsaugą ir užtikrintų didesnę rinkos skaidrumą¹³. MiCA taip pat įpareigoja kriptoturto paslaugų teikėjus laikytis griežtų kapitalo reikalavimų ir reguliacinės priežiūros standartų. Nors šios priemonės gali padėti sumažinti su kriptovaliutomis susijusias rizikas, jos kartu kelia iššūkių mažesniems rinkos dalyviams, nes papildomi reguliaciniai reikalavimai didina verslo sąnaudas ir administracinę našta¹⁴.

Lietuvoje, siekiant įgyvendinti MiCA reikalavimus, buvo priimti nacionaliniai teisės aktų pakeitimai, kurie dar labiau sugriežtino kriptovaliutų paslaugų teikėjų veiklą. Dabar įmonės privalo laikytis dar griežtesnių KYC ir AML procedūrų, o jų veiklą nuolat stebi LB ir FNTT. Dėl šių sugriežtinimų dalis kriptovaliutų įmonių nusprendė nutraukti veiklą Lietuvoje arba perkelti savo operacijas į šalis, kuriose reguliavimas yra lankstesnis ir palankesnis verslui¹⁵.

Be griežtėjančių reguliavimo reikalavimų, Lietuvoje veikiančios kriptovaliutų įmonės susiduria ir su kita didele problema – bendradarbiavimo su tradicinėmis finansų institucijomis trūkumu. Daugelis bankų atsisako teikti paslaugas kriptovaliutų verslams, nes juos laiko per daug rizikingais. Lietuvos bankas taip pat aiškiai nurodė, kad finansų įstaigoms draudžiama tiesiogiai dalyvauti kriptovaliutų veikloje,

¹² Teisė.Pro. *ESMA informacija dėl pradedamo taikyti Reglamento dėl kriptoturto rinkų (MiCA reglamento)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2024/12/30/esma-informacija-del-pradedamo-taikyti-reglamento-del-kriptoturto-rinku-mica-reglamento/>.

¹³ Glimstedt. *Naujas reglamentas dėl ES kriptovaliutų rinkos: ką turi žinoti virtualaus turto paslaugų teikėjai?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.glimstedt.lt/naujienos/naujas-reglamentas-del-es-kriptovaliutu-rinkos-ka-turi-zinoti-virtualaus-turto-paslaugu-tiekejai/>.

¹⁴ BinanceAcademy. *What Is MiCA (Markets in Crypto Assets Regulation)?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://academy.binance.com/en/articles/what-is-mica-markets-in-crypto-assets-regulation>.

¹⁵ Lietuvos bankas. *Lietuvos institucijos: reikalavimai kriptoturto įmonėms turi būti sugriežtinti nedelsiant* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvos-institucijos-reikalavimai-kriptoturto-imonems-turi-buti-sugrieztinti-nedelsiant>.

todėl bankai negali teikti su kriptovaliutomis susijusių paslaugų ar prekiauti šia turto klase¹⁶. Dėl to kriptovaliutų įmonėms tampa sudėtinga atidaryti sąskaitas, vykdyti mokėjimus ir gauti finansavimą, o tai stipriai riboja jų galimybes augti ir plėsti veiklą.

Skirtingų šalių požiūris į kriptovaliutų reguliavimą parodo, kad rinkai būtinas aiškus ir subalansuotas reguliavimo modelis. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose 2025 m. sausį prezidentas Donaldas Trumpas pasirašė vykdomąjį įsakymą, kuriuo siekiama skatinti kriptovaliutų ir blokų grandinės technologijų plėtrą. Šiuo įsakymu buvo įsteigta speciali darbo grupė, kuri sieks užtikrinti aiškesnį ir vieningesnį reguliavimo modelį. Be to, šiame dokumente pabrėžta, kad centrinio banko skaitmeninės valiutos kūrimas nebus JAV prioritetas, o dėmesys bus skiriamas rinkos liberalizavimui ir inovacijoms¹⁷. Tai stipriai kontrastuoja su ES ir ypač Lietuvos požiūriu, kur griežtas reguliavimas dažnai tampa verslo plėtros kliūtimi.

Nepaisant reguliavimo iššūkių, kriptovaliutų sektorius išlieka viena iš perspektyviausių finansinių inovacijų sričių. Tarptautinės tendencijos rodo, kad griežtesnės taisyklės gali padidinti rinkos skaidrumą ir vartotojų apsaugą, tačiau jos taip pat gali sumažinti konkurenciją ir apsunkinti naujų žaidėjų patekimą į rinką. Dėl to labai svarbu rasti tinkamą balansą tarp rinkos apsaugos ir inovacijų skatinimo.

Ateityje, norint išlaikyti konkurencingą kriptovaliutų ekosistemą Lietuvoje ir Europoje, būtina suderinti aiškias reguliavimo taisykles su galimybe skatinti inovacijas. Kriptovaliutų reguliavimas turėtų ne tik apsaugoti investuotojus ir padėti užkirsti kelią finansiniams nusikaltimams, bet ir sudaryti sąlygas naujų technologijų diegimui bei verslo augimui. Lietuvai, kaip vienai iš FinTech lyderių Europoje, svarbu išlaikyti pusiausvyrą tarp priežiūros ir reguliacinio lankstumo, kad šalies kriptovaliutų rinka galėtų toliau augti ir tapti inovacijų centru.

2. Informacinių technologijų ir dirbtinio intelekto startuoliai

Informacinių technologijų (toliau - IT) ir dirbtinio intelekto (toliau - DI) startuoliai yra vieni pažangiausių verslų, tačiau jų plėtrą vis dažniau riboja sudėtingas reguliavimas. Griežti duomenų apsaugos reikalavimai, tokie kaip Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (toliau - BDAR), įpareigoja įmones užtikrinti asmens duomenų tvarkymo ir saugumo priemones, kas mažiems startuoliams gali tapti didele finansine ir administracine našta. Be to, intelektinės nuosavybės apsauga taip pat kelia iššūkių – ilgi ir brangūs patentavimo procesai apsunkina naujų technologijų teisinę

¹⁶ TV3. *Lietuvos banko požiūris į kriptovaliutas: reguliaviams ir naujausi teisės aktai* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/lietuvos-banko-pozioris-i-kriptovaliutas-regulivimas-ir-naujausi-teises-aktai-n1398569>.

¹⁷ Coinpedia. *Donald Trump's Crypto Portfolio, Policy Changes, & Top Blockchain Projects: Full Report* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://coinpedia.org/research-report/donald-trumps-crypto-holdings-regulatory-vision-and-blockchain-projects-report/>.

apsaugą, o programinės įrangos autorių teisės dažnai nėra aiškiai apibrėžtos. Europos Sąjungos priimtas Dirbtinio intelekto aktas (toliau – DI aktas) įveda DI sistemų rizikos kategorijas ir nustato papildomus reguliavimo reikalavimus, kurie, nors ir siekia didesnio skaidrumo, gali sulėtinti inovacijų tempą ir padidinti startuolių veiklos kaštus. Tuo tarpu DI reguliavimas skirtingose šalyse smarkiai skiriasi – JAV taiko lankstesnį požiūrį ir riboja reguliavimą tik jautriuose sektoriuose, o ES laikosi griežčiausio reguliavimo modelio, įpareigojančio atlikti saugumo ir etikos vertinimus. Šis reguliacinis fragmentiškumas kuria teisinį neapibrėžtumą startuoliams, kuris gali riboti investicijų pritraukimą, apsunkinti plėtrą ir net paskatinti inovacijų nutekėjimą į šalis, kur reguliavimas yra lankstesnis, todėl būtina siekti pusiausvyros tarp technologinės plėtros skatinimo ir atsakingo reguliavimo.

2.1. Duomenų apsauga ir BDAR poveikis IT startuoliams

BDAR yra vienas griežčiausių teisės aktų, reglamentuojančių asmens duomenų apsaugą, ir jis daro didelį poveikį IT startuoliams. Jis įpareigoja įmones užtikrinti, kad jų duomenų tvarkymas būtų skaidrus, teisėtas ir saugus¹⁸. Tačiau mažoms įmonėms, turinčioms ribotus finansinius ir žmogiškuosius išteklius, šių reikalavimų įgyvendinimas gali būti sudėtingas iššūkis. Startuoliai, kuriantys technologijas, paremtas vartotojų duomenimis – nuo personalizuotų mobiliųjų aplikacijų iki debesijos paslaugų ar dirbtinio intelekto modelių – privalo laikytis griežtų taisyklių, susijusių su duomenų rinkimu, saugojimu, šifravimu ir vartotojų teisių užtikrinimu. Tai gali tapti administracine ir finansine našta, ypač kai įmonės neturi pakankamai resursų nuolat atnaujinti duomenų apsaugos politiką.

Viena iš pagrindinių problemų – BDAR reikalavimų sudėtingumas. Įmonės privalo turėti aiškią duomenų apsaugos politiką, atlikti rizikos vertinimus ir užtikrinti, kad vartotojai galėtų lengvai atšaukti sutikimą dėl duomenų naudojimo (BDAR 7 str.). Kai kuriais atvejais reglamentas įpareigoja paskirti duomenų apsaugos pareigūną (BDAR 37 str.), tačiau dauguma startuolių negali to sau leisti. Tai reikalauja papildomų investicijų ne tik į personalą, bet ir į technologinius sprendimus, tokius kaip duomenų šifravimo įrankiai ar automatizuoti privatumo valdymo mechanizmai. Dėl šios priežasties kai kurios įmonės renkasi mažinti renkamų duomenų kiekį arba kreipiasi į trečiųjų šalių tiekėjus, teikiančius BDAR atitikties paslaugas.

Privaloma duomenų apsaugos ir šifravimo politika taip pat kelia papildomų išlaidų. Startuoliai privalo naudoti modernius šifravimo algoritmus, riboti prieigą prie jautrių duomenų ir turėti veiksmingas incidentų valdymo strategijas (BDAR 32 str.). Be to, infrastruktūra turi atitikti aukščiausius saugumo standartus, o tai reiškia pa-

¹⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.

pildomas investicijas į IT infrastruktūrą, serverių priežiūrą ir nuolatinį saugumą testus. Ne visos mažos įmonės gali tai sau leisti, todėl kai kurios rizikuoja netyčia pažeisti reglamento reikalavimus.

Didžiausia BDAR grėsmė verslui – milžiniškos baudos už pažeidimus. Įmonės gali būti baudžiamos iki 20 mln. eurų arba 4 % savo metinių pajamų, priklausomai nuo to, kuri suma yra didesnė (BDAR 83 str. 5 d.). Nors didelės korporacijos, tokios kaip „Meta“, jau yra gavusios milijardines baudas, mažesnės įmonės taip pat nėra apsaugotos nuo finansinių nuostolių. Lietuvoje „Vinted“ už BDAR pažeidimus buvo skirta beveik 2,4 mln. eurų bauda¹⁹, o tai rodo, kad net startuoliai, neturintys didelių finansinių rezervų, gali susidurti su rimtomis pasekmėmis.

Startuoliai, siekiantys plėstis į tarptautines rinkas, susiduria su dar didesniais iššūkiais. Jei įmonė tvarko Europos Sąjungos piliečių duomenis, ji privalo laikytis BDAR nepriklausomai nuo to, kur yra įsikūrusi (BDAR 3 str.). Tai reiškia, kad net už ES ribų veikiantys startuoliai turi užtikrinti atitiktį šiems reikalavimams. Kai kurios įmonės dėl to pasirenka veiklą tik ne ES rinkose, siekdamos išvengti sudėtingų reguliavimo procesų, tačiau tai apriboja jų galimybes augti ir pasiekti platesnę vartotojų auditoriją²⁰.

Nepaisant iššūkių, BDAR turi ir teigiamų aspektų. Reglamentas skatina skaidresnę ir atsakingesnę duomenų tvarkymo praktiką, didina vartotojų pasitikėjimą ir suteikia aiškias gaires, kaip saugiai tvarkyti asmens duomenis. Startuoliai, kurie nuo pat pradžių integruoja privatumo apsaugos principus į savo produktus ir paslaugas, gali įgyti konkurencinį pranašumą, nes jų sprendimai tampa patikimesni vartotojams ir investuotojams. Ilgalaikeje perspektyvoje tai padeda kurti patikimus sprendimus, kurie atitinka griežčiausius duomenų apsaugos standartus. Vis dėlto norint išlaikyti pusiausvyrą tarp BDAR reikalavimų ir verslo plėtros, būtina ieškoti būdų, kaip supaprastinti atitikties procesus ir sumažinti reguliacinę naštą mažoms įmonėms.

2.2. Intelektinės nuosavybės apsaugos iššūkiai

Intelektinės nuosavybės apsauga yra itin svarbus klausimas IT ir DI startuoliams, nes jų sėkmė dažnai priklauso nuo inovatyvių sprendimų, kuriuos būtina apsaugoti nuo konkurentų. Tačiau ši sritis kelia nemažai iššūkių – nuo patentavimo sudėtingumo iki neaiškaus autorių teisių taikymo programinei įrangai. Startuoliams, turintiems ribotus finansinius išteklius, užtikrinti savo intelektinės nuosavybės apsaugą gali būti sudėtinga.

¹⁹ Verslo žinios. „Vinted“ – 2,4 mln. Eur bauda, bendrovė ją ketina skysti [interaktyvus]. <https://www.vz.lt/prekyba/2024/07/03/vinted--24-mln-eur-bauda>.

²⁰ TrendMicro. *Closing Shop or Closing Off: Companies Respond to GDPR* [interaktyvus]. <https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/news/online-privacy/closing-shop-or-closing-off-companies-respond-to-gdpr>.

Vienas didžiausių iššūkių – naujų IT ir DI technologijų patentavimas. Šis procesas yra ilgas ir brangus, todėl mažos įmonės dažnai neturi nei laiko, nei finansinių galimybių siekti šios teisinės apsaugos. Europos patentų tarnyba reikalauja, kad patentuojama technologija turėtų „pramoninį pritaikomumą“ (Europos patentų konvencijos 52 straipsnis), tačiau IT ir DI srityje šis kriterijus ne visada aiškus. Nors tam tikromis aplinkybėmis algoritmai ir programinė įranga gali būti patentuojami, daugelis DI sprendimų nepatenka į šią kategoriją. Be to, siekiant apsaugoti technologijas skirtingose rinkose, tenka kreiptis į atskiras institucijas, o tai dar labiau didina išlaidas ir sudėtingumą.

Patentavimo procesas užtrunka kelerius metus, o tai sukelia papildomų problemų sparčiai besikeičiančiame technologijų sektoriuje. Neretai pasitaiko atvejų, kai startuoliai susiduria su situacija, kai jų patentuojama technologija pasensta dar iki patento gavimo. DI modeliai ir jų pritaikymas keičiasi taip greitai, kad tradicinė patentavimo sistema paprasčiausiai nespėja prisitaikyti prie rinkos realijų. Dėl to daugelis startuolių renkasi alternatyvius apsaugos būdus, pavyzdžiui, komercines paslaptis ar atvirojo kodo licencijas.

Kitas svarbus aspektas – autorių teisių taikymas programinei įrangai. Nors programinis kodas gali būti saugomas autorių teisių įstatymais, DI sugeneruoto turinio apsauga vis dar nėra aiškiai reglamentuota. Pavyzdžiui, jei DI sukuria naują meno ar muzikos kūrinių, kyla klausimas, kam priklauso teisės – programinės įrangos kūrėjui, DI modelį apmokiusiai įmonei ar apskritai niekam? Šis teisinis neapibrėžtumas gali sukelti ginčus tarp technologijų kūrėjų ir naudotojų, nes nėra aiškių taisyklių, reglamentuojančių DI sukurtą intelektinę nuosavybę.

Daugelyje jurisdikcijų DI sugeneruotas turinys vis dar nėra pripažįstamas kaip galintis turėti autorių teises, nes autorių teisės paprastai suteikiamos tik žmogaus sukurta intelektinei nuosavybei²¹. Tai reiškia, kad startuoliai, kurie kuria DI pagrindu veikiančias technologijas, gali susidurti su sunkumais apsaugodami savo kūrinius nuo kopijavimo. Dėl šios priežasties kai kurios įmonės renkasi kitus apsaugos mechanizmus, tokius kaip prekybos paslaptys ar sutartinės nuostatos, tačiau šie būdai ne visada yra tokie veiksmingi kaip oficialūs intelektinės nuosavybės apsaugos metodai.

Be patentavimo ir autorių teisių problemų, intelektinės nuosavybės apsauga IT ir DI sektoriuje susiduria su dar vienu iššūkiu – inovacijų lėtėjimu dėl teisinio neapibrėžtumo. Startuoliai dažnai priversti skirti daug laiko ir resursų teisinių procesų išmanymui, o tai gali atitraukti nuo pačios inovacijų kūrimo veiklos. Be to, skirtingose šalyse galioja skirtingos taisyklės, todėl įmonėms, kurios plečiasi į tarptautines rinkas, gali tekti prisitaikyti prie visiškai skirtingų reguliavimo reikalavimų.

²¹ Teisė.Pro. *Ar generatyvinio dirbtinio intelekto rezultatai saugomi autorių teisių?* [interaktyvus]. <https://www.teise.pro/index.php/2024/09/03/ar-generatyvinio-dirbtinio-intelekto-rezultatai-saugomi-autoriu-teisiu/>.

JAV ir Europos Sąjungoje intelektinės nuosavybės apsaugos taisyklės taip pat skiriasi. JAV patentų sistema leidžia lengviau patentuoti programinės įrangos sprendimus nei Europoje, nes pakanka atitikti naujumo, naudingumo ir neakivaizdumo kriterijus. Tačiau teisiniai ginčai dėl intelektinės nuosavybės yra dažni, o teisminiai procesai gali trukti metų metus. Europoje patentavimo kriterijai griežtesni, todėl startuoliams gali būti sudėtinga gauti oficialią apsaugą savo produktams. Ši teisinė fragmentacija sukuria papildomas kliūtis startuoliams, kurie siekia apsaugoti savo inovacijas globaliai.

Norint spręsti šias problemas, būtina reformuoti intelektinės nuosavybės apsaugos mechanizmus, kad jie geriau atitiktų technologijų rinkos poreikius. Vienas iš galimų sprendimų – supaprastinta patentavimo procedūra IT ir DI sektoriuje, kuri leistų greičiau gauti apsaugą. Taip pat būtina aiškiau apibrėžti DI sugeneruoto turinio teisinį statusą, kad būtų išvengta ginčų dėl autorių teisių.

Tarptautinis bendradarbiavimas taip pat galėtų padėti suvienodinti intelektinės nuosavybės apsaugos standartus skirtingose šalyse. Tai palengvintų startuolių plėtrą į užsienio rinkas ir sumažintų administracinę naštą, susijusią su patentavimo procedūromis. Aiškesnė ir vieningesnė teisinė aplinka leistų IT ir DI startuoliams efektyviau apsaugoti savo inovacijas, skatintų investicijas į naujas technologijas ir prisidėtų prie spartesnio technologinio progreso.

2.3. ES DI aktas ir jo poveikis startuoliams

Dirbtinio intelekto reguliavimas Europos Sąjungoje yra vienas ambicingiausių teisėkūros procesų, turintis didelę įtaką technologijų sektoriaus plėtrai. ES Dirbtinio intelekto aktas (toliau - DI aktas) yra pirmoji pasaulyje išsami DI reguliavimo sistema, pagrįsta rizikos pagrindu veikiančiu modeliu. Pagal jį DI sistemos skirstomos į keturias kategorijas: minimalios, ribotos, didelės ir nepriimtinos rizikos²². Šis reguliavimas startuoliams sukuria naujas taisykles, tačiau kartu kelia rimtų iššūkių, ypač toms įmonėms, kurios kuria arba diegia DI technologijas aukštos rizikos srityse, tokiose kaip sveikatos apsauga, teisėsauga ar finansai.

Didelės rizikos DI sistemoms taikomi griežti reikalavimai, įskaitant poveikio vertinimus, nuolatinę atitikties priežiūrą, skaidrumo užtikrinimą ir privalomus testavimus prieš pateikiant produktą į rinką. Startuoliai, kurių technologijos patenka į šią kategoriją, turės užtikrinti, kad jų DI sprendimai nepažeidžia pagrindinių žmogaus teisių ir veikia skaidriai (DI akto 9 ir 26 straipsniai). Šios prievolės reiškia papildomas biurokratinės ir finansinės kliūtis – nuo teisinio suderinamumo patikrinimų iki

²² Inovacijų Agentūra. *Rugpjūčio 1 d. įsigaliojo ES dirbtinio intelekto aktas: Inovacijų agentūra padės verslams prisitaikyti prie pokyčių* [interaktyvus]. <https://inovacijuagentura.lt/news/2024/07/rugpjucio-1-d.-isigaliojo-es-dirbtinio-intelektas-inovaciju-agentura-pades-verslams-prisitaikyti-prie-pokyciu.html?lang=lt>.

nuolatinio atitikties palaikymo. Daugeliui mažesnių įmonių šios procedūros gali būti per brangios, o tai gali lemti inovacijų stabdymą arba net kai kurių startuolių pasitraukimą iš rinkos.

Reguliavimas ypač paveiks startuolius, kuriančius generatyvinio DI sistemas. Joms bus taikomi papildomi reikalavimai dėl duomenų skaidrumo, modelių atsekamumo ir saugumo testavimo. Tokios platformos kaip „OpenAI“ ar „DeepMind“ turės užtikrinti, kad jų DI modeliai laikytųsi griežtų privatumo standartų ir nebūtų naudojami klaidinančios informacijos generavimui. Tai ypač svarbu DI modeliams, taikomiems medicinoje ar teisėsaugoje, kur net nedidelė klaida gali sukelti rimtų pasekmių.

ES DI reguliavimo sistema gerokai skiriasi nuo kitų pasaulio regionų. Jungtinėse Amerikos Valstijose DI reguliavimas vis dar grindžiamas savireguliacijos principais ir pramonės standartais, o ne griežtais įstatymais. 2025 m. sausį Trumpo administracija paskelbė naują DI politiką, kuri atšaukė Bideno administracijos reguliavimo sistemą ir skatino lankstesnę DI vystymąsi²³. Tai rodo JAV pastangas skatinti inovacijas, sumažinant reguliacinę našta, o tai gali suteikti pranašumą jų DI sektoriui globalioje rinkoje. Kinija taiko kitokį modelį – nors ji aktyviai reguliuoja DI, valstybė taip pat skiria didelę finansinę paramą ir lengvatas šioje srityje veikiančioms įmonėms. Tai leidžia Kinijai palaikyti stiprią DI ekosistemą, tuo pačiu užtikrinant, kad naujos technologijos neperžengtų valdžios nustatytą saugumo ribų²⁴.

Griežtas ES reguliavimas gali turėti įtakos ir investicijų srautams į Europos startuolius. Kadangi DI aktas bus taikomas visoms įmonėms, veikiančioms ES rinkoje, investuotojai gali nuspręsti nukreipti savo kapitalą į startuolius, veikiančius šalyse, kur reguliavimas yra švelnesnis. Dėl to kai kurie Europos DI kūrėjai gali perkelti savo veiklą į JAV, Jungtinę Karalystę ar kitus regionus, kur naujų technologijų diegimas yra mažiau ribojamas²⁵.

Nepaisant visų iššūkių, DI aktas turi ir teigiamų aspektų. Jis suteikia aiškias gaires dėl DI sistemų atsakomybės, reikalauja, kad jos būtų kuriamos etiška ir gerbtų žmogaus teises (DI akto 6 straipsnis). Tai gali padėti didinti pasitikėjimą DI technologijomis ir skatinti jų platesnį naudojimą visuomenėje. Vis dėlto, kad inovacijos nenukentėtų, būtina sudaryti palankesnes sąlygas mažoms įmonėms prisitaikyti prie naujų reikalavimų. Tai galima pasiekti supaprastinant atitikties procedūras arba siūlant finansinę ir metodinę pagalbą startuoliams.

²³ NationalLawReview. *Trump Administration Unveils New AI Policy, Reverses Biden's Regulatory Framework* [interaktyvus]. https://natlawreview.com/article/trump-administration-unveils-new-ai-policy-reverses-bidens-regulatory-framework#google_vignette.

²⁴ LRT. *Kinijos premjeras: plėtojant dirbtinį intelektą reikia „raudonos linijos“* [interaktyvus]. <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2173487/kinijos-premjeras-pletojant-dirbtini-intelektu-reikia-raudonos-linijos>.

²⁵ FinancialTimes. *Transcript: Tech in 2025 — The EU vs Big Tech* [interaktyvus]. <https://www.ft.com/content/8b43a2ae-fc02-4bfd-bfc2-15b05918f692>.

Apibendrinant, ES DI aktas gali tapti svarbiu įrankiu reguliuojant DI plėtrą, tačiau jo griežti reikalavimai ir administracinė našta gali turėti neigiamą poveikį startuoliams, ypač tiems, kurie neturi pakankamai resursų laikytis visų taisyklių. Norint išvengti inovacijų stabdymo, svarbu išlaikyti reguliavimo lankstumą ir suteikti mažoms įmonėms tinkamas priemones prisitaikyti prie naujų teisinių reikalavimų. Jei ES nesusgebės suderinti saugumo ir inovacijų skatinimo, gali iškilti rizika, kad technologijų kūrėjai rinksis palankesnes reguliavimo jurisdikcijas, o Europos DI ekosistema praras konkurencingumą.

3. Elektroninės komercijos startuoliai

3.1. Sudėtingas reguliavimas skirtingose rinkose

Elektroninės komercijos startuoliams, siekiantiems plėstis tarptautiniu mastu, taikomi įvairūs reguliavimo reikalavimai, kurie įvairiose šalyse labai skiriasi. Šie skirtumai apima mokesčius, duomenų apsaugą ir vartotojų teises reglamentuojančius teisės aktus, kurie gali apsunkinti verslo modelius.

Vienas iš pagrindinių iššūkių, su kuriais susiduria startuoliai Lietuvoje, kai jų verslas pradeda generuoti pajamas, yra mokesčių reglamentavimas, kuris gali sukelti finansinius išpareigojimus ir reikalauja nuolatinio teisinio atitikimo. Pagal Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymą (toliau - LR MAĮ), visos įmonės, įskaitant startuolius, privalo mokėti pajamų mokestį, pridėtinės vertės mokestį (toliau - PVM) bei kitus vietinius mokesčius, rinkliavas, priklausomai nuo jų veiklos pobūdžio ir apimties. Startuoliai veikiantys elektroninės komercijos sektoriuje turi atsižvelgti į Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymą (toliau - LR PVMĮ) ir jo reikalavimus, tokius kaip – jei jų metinės pajamos viršija 45 000 EUR, jie privalo registruotis PVM mokėtojais ir taikyti 21% PVM tarifą savo siūlomoms prekėms bei teikiamoms paslaugoms, tačiau Seimui patvirtinus, nuo 2025 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo PVM įstatymo projekto pakeitimai, numatantys, kad smulkūs verslai (UAB, MB, IĮ) turės tapti PVM mokėtojais peržengę ne 45 000 eurų pardavimo pajamų ribą, o 55 000 eurų²⁶. Pardavimo pajamų riba bus didinama 10 000 eurų²⁷. Taip pat, priklausomai nuo pirkėjo buvimo padėties, gali tekti taikyti jo šalies PVM tarifą, jei sandoriai vykdomi tarptautiniu mastu. Be PVM, startuoliai yra įpareigoti mokėti ir pelno mokestį. Pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą (toliau - LR PMĮ), juridiniai asmenys, tokie kaip UAB ar MB, moka 16% pelno mokestį nuo apmokestinamojo pelno. Visgi svarbu paminėti, kad mažosios įmonės, atitinkančios

²⁶ Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (2002). Valstybės žinios, 35-1271.

²⁷ Juriscon. Planuojami PVM įstatymo pokyčiai, Seimui patvirtinus įsigaliosiantys nuo 2025 m. sausio 1 d. [interkatyvus]. <https://www.juriscon.lt/naujienos/pvm-istatymo-pokyciai-isigaliosiantys-nuo-2025-m-sausio-1-d/>

nustatytus kriterijus arba veikiančios pirmuosius savo metus, gali taikyti lengvatinių 5% tarifą (6 proc. nuo 2025 m. mokesčio laikotarpio)²⁸. Tačiau, visos įmonės, įskaitant startuolius, yra įpareigosos laikytis apskaitos biurokratinių reikalavimų ir teikti mokesčių deklaracijas: PVM deklaraciją kas mėnesį per i.MAS sistemą, bei pelno mokesčio deklaraciją pasibaigus finansiniams metams. Dėl nuolat besikeičiančio reglamentavimo startuoliai privalo skirti papildomus išteklius mokesčių apskaitai, konsultuotis su specialistais ir sekti teisės aktų pokyčius, kad išvengtų galimų pažeidimų ir finansinių nuobaudų.

Būdama Europos Sąjungos (toliau - ES) nare, Lietuva privalo laikytis ne tik nacionalinių, bet ir ES mokesčių teisės aktų, o tai sukelia papildomų iššūkių startuoliams, ypač tiems, kurie vykdo elektroninę komerciją tarptautiniu mastu. Vienas iš pagrindinių iššūkių – ES PVM taisyklių laikymasis, nustatytas Tarybos direktyvoje 2006/112/EB, pagal kurią, jei startuolis parduoda prekes kitose ES šalyse ir jo bendros pardavimo pajamos visoje ES viršija 10 000 EUR per metus, jis privalo taikyti pirkėjo šalies PVM tarifą. Tai reiškia, kad vietoj įprasto 21% Lietuvos PVM tarifo gali tekti taikyti, pavyzdžiui, 19% Vokietijos ar kitą atitinkamos šalies tarifą. Šio reikalavimo įgyvendinimą palengvina vieno langelio principas (angl. OSS – *One Stop Shop* sistema), leidžiantis deklaruoti ir sumokėti PVM per Lietuvos Valstybinę mokesčių inspekciją (toliau - VMI), kuri paskirsto surinktas lėšas atitinkamoms valstybės narėms.

Be PVM reguliavimo, ES teisės aktai siekia išvengti dvigubo dividendų apmokestinimo tarp įmonių grupių, kaip numatyta Tarybos direktyvoje 2011/96/ES. Tačiau ši direktyva nėra patogi didžiajai daliai startuolių, nes ji skirta tik įmonėms, turinčioms bent 10% akcijų paketą dukterinėse bendrovėse ir turinčiomis šį paketą mažiausiai dvejus metus. Kadangi daugelis startuolių veikia kaip vienas juridinis asmuo be dukterinių bendrovių ar ilgalaikių investicijų, jie negali pasinaudoti šiuo palengvinimu ir dažnai susiduria su dvigubo pelno apmokestinimo problema. Be to, startuoliai, planuojantys sandėliuoti prekes kitose ES šalyse, gali susidurti su papildomais sunkumais. Pagal Tarybos direktyvos 2006/112/EB 194 straipsnį, valstybės narės gali reikalauti, kad PVM registracija būtų atlikta toje šalyje, kurioje prekės yra laikomos sandėlyje ir parduodamos, o 214 straipsnis įpareigoja startuolius registruotis kaip PVM mokėtojus tose šalyse, kuriose jie vykdo prekių tiekimo veiklą. Tai reiškia, kad startuoliai, norintys naudotis sandėliavimo infrastruktūra kitose ES valstybėse, gali būti priversti registruotis keliose jurisdikcijose, kas padidina administracinę našlą ir apsunkina verslo plėtrą.

Siekdami plėstis, elektroninės komercijos startuoliai dažnai planuoja prekiauti didesniu mastu, ne tik ES viduje, bet ir trečiose šalyse kurių rinkos galimybės daug platesnės pavyzdžiui: Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau - JAV), Kinija, Indija, Jungti-

²⁸ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas (2001). Valstybės žinios, 110-3992.

nė Karalystė (toliau - JK). Tačiau patekę į šias rinkas, startuoliai susitinka su dar didesniais iššūkiais, susijusiais su importo reikalavimais, muitais ir PVM reguliavimu. Pavyzdžiui, prekės, atvykusios į Lietuvą ar kitas ES valstybes iš trečiųjų šalių, yra privalomai apmokestinamos importo PVM, o priklausomai nuo prekės kategorijos, gali būti taikomi papildomi muitai, apsunkinantys startuolio veiklą. Tačiau problemos neapsiriboja tik importu – nepaprastas reguliavimas taip pat taikomas parduodant prekes už ES ribų. Nors pagal Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymą eksportuojamos prekės yra neapmokestinamos PVM, kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, startuoliai privalomai turi registruotis vietinėje PVM sistemoje ir mokėti šį mokestį²⁹. Po „Brexit“ 2021 m. visos JK neregistruotos įmonės, teikiančios paslaugas JK vartotojams, privalės registruotis kaip PVM mokėtojai JK, jei jų apyvarta viršys 90 000 svarų sterlingų³⁰. Tikėtina, kad nesilaikydamas reikalavimų startuolis susidurs su teisinėmis pasekmėmis, tokiomis kaip baudos ar prekybos apribojimai, dėl kurių bus sunku vykdyti verslą. Kitas svarbus klausimas - dvigubo apmokestinimo praktika, kuri atsiranda, kai pradedančiosios įmonės pelnas, gautas vienoje jurisdikcijoje, apmokestinamas abiejose jurisdikcijose. Lietuva jau yra pasirašiusi 60 dvigubo apmokestinimo išvengimo sutarčių (DAIS), kuriomis siekiama supaprastinti tokio pelno paskirstymą, tačiau jas įgyvendinti nėra lengva, nes įvairiose šalyse galioja daug sudėtingų taisyklių ir skirtingos interpretacijos³¹. Viena iš problemų yra nuolatinės buveinės (angl. *Permanent Establishment*) sąvoka, kuri skirtingose šalyse apibrėžiama skirtingai. Pavyzdžiui, jei pradedančioji įmonė teikia e. prekybos paslaugas JAV, tos šalies mokesčių institucijos ją gali laikyti kaip nuolatine buveine turintį verslą, nors toje šalyje ji neturi fizinės parduotuvės ar biuro³². Tokiu atveju naujai įsteigta įmonei gali tekti mokėti pelno mokestį ir Lietuvoje, ir JAV, o tai lemia papildomas teises išlaidas ir laiko sąnaudų išnaudojimą. Be to, startuoliai, orientuoti į greitą plėtrą ir lankstumą, susiduria su lėtais ginčų sprendimo mechanizmais. Net ir taikant ES Dvigubo apmokestinimo ginčų sprendimo direktyvą (2017/1852), procesai dažnai yra ilgi ir reikalaujantys didelių finansinių pajėgumų, kurių mažesni startuoliai gali neturėti. Dėl šios priežasties dauguma jų nusprendžia mokėti mokesčius abiejose šalyse, kad išvengtų teisinių ginčų ir prekybos apribojimų. Problemos dar labiau kaupiasi dėl nuolat atsinaujinančio tarptautinio reguliavimo. Skirtingos valstybės įveda naujus skaitmeninio verslo mokesčių reguliavimus, kurie gali itin pa-branginti veiklos išlaidas. Tokiose milžiniškuose rinkose kaip pavyzdžiui Indija ir JK

²⁹ Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (2002). Valstybės žinios, 35-1271.

³⁰ Gov.UK. How VAT works [interaktyvus]. <https://www.gov.uk/how-vat-works>

³¹ VMI. Galiojančios dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartys [interaktyvus]. <https://www.vmi.lt/evmi/tarptautines-dvigubo-apmokestinimo-issvengimo-sutartys>

³² SUPREME COURT OF THE UNITED STATES SOUTH DAKOTA v. WAYFAIR, INC., ET AL. CERTIORARI TO THE SUPREME COURT OF SOUTH DAKOTA No. 17–494. Argued April 17, 2018—Decided June 21, 2018

jau yra įvestas „Digital Service Tax“, šios skaitmeninės paslaugos apmokestinamos net ir tuo atveju, jei startuolis nėra įkūręs fizinės buveinės toje valstybėje³³. Tokios tendencijos reiškia, kad planuojant sėkmingai vykdyti plėtrą į trečiąsias šalis, startuoliai turi atidžiai peržiūrėti, suprasti tarptautinius įstatymus ir būti nuolat pasiruošęs besikeičiančiam reguliavimui bei galimiems teisiniams procesams.

3.2. Duomenų apsauga ir privatumo iššūkiai

Europos Sąjungoje veikiančios elektroninės komercijos startuoliai, privalo laikytis Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (toliau - BDAR), kuriame yra nustatytos griežtos asmens duomenų tvarkymo taisyklės ir keliama reikalavimai duomenų apsaugai. Pagal BDAR 5 straipsnį, asmens duomenys turi būti tvarkomi teisėtai, sąžiningai ir skaidriai, renkami tik aiškiai apibrėžtais ir teisėtais tikslais bei saugomi tik tiek, kiek būtina. Tai reiškia, kad startuoliai, kurie renka ir analizuoja vartotojų duomenis siekdami gerinti savo paslaugas, personalizuoti pasiūlymus ar vykdyti rinkodaros funkcijas, turi užtikrinti šių principų laikymąsi. Teisėto duomenų tvarkymo pagrindo nustatymas pagal BDAR 6 straipsnį yra vienas iš sudėtingiausių iššūkių, kuris numato, kad bet koks duomenų tvarkymas turi būti pagrįstas viena iš teisinių sąlygų, pavyzdžiui, aiškiu vartotojo sutikimu ar teisėtu įmonės interesu. Dėl šių reikalavimų startuoliai yra priversti investuoti į darbuotojus kurie galės surašyti aiškią privatumo politiką, vartotojų informavimo sistemą ir sutikimų valdymo mechanizmus, nes nepakankamas atitikimas gali sukelti itin skausmingas teises pasekmes, įskaitant dideles baudas. BDAR 83 straipsnis numato, kad už pažeidimus gali būti taikomos sankcijos iki 20 mln. eurų arba 4 % metinės pasaulinės apyvartos, o tai gali būti praežūtinga naujam, augančiam verslui. Be to, BDAR 13 ir 14 straipsniai reikalauja, kad startuoliai aiškiai pateiktų informaciją vartotojams apie tai, kokie duomenys yra renkami, kaip juos tvarko ir kam perduoda. Ypač aktualu tai tampa, kai surinktą duomenų bazę yra perduodama už ES ribų, pavyzdžiui, informacijos saugyklų paslaugų teikėjams ar partneriams trečiojoje šalyje. Pagal BDAR V skyrių, toks perdavimas leidžiamas tik laikantis griežtų saugumo priemonių, įskaitant standartines sutarčių sąlygas. Tai sukuria papildomas administracines ir teises kliūtis startuoliams, kurie dažnai neturi pakankamai išteklių, kad galėtų įvykdyti visus šiuos reikalavimus be specializuotų teisininkų pagalbos. Elektroninėje komercijoje neįmanoma apsieiti be ypač sudėtingos sritys - slapukų (angl. *cookies*) naudojimas, kuris reglamentuojamas ne tik BDAR, bet ir Elektroninių ryšių privatumo direktyvoje 2002/58/EB. Pagal šios direktyvos 5 straipsnį, vartotojų sutikimas yra būtinas prieš įdiegiant slapukus, išskyrus atvejus, kai jie yra būtini paslaugų teikimui. Tai reiškia, kad startuolių par-

³³ DLA Piper. *The UK's Digital Services Tax update* [interaktyvus]. <https://www.dlapiper.com/es-pr/insights/publications/2022/12/the-uks-digital-services-tax-update>

eiga yra įdiegti aiškius slapukų valdymo įrankius, nes priešingu atveju jų veikla gali būti laikoma BDAR taisyklių nesilaikymu. Be to svarbu atkreipti dėmesį ir į ne taip dažnai pastebimą aspektą - duomenų subjektų teises, kurios yra išsamiai apibrėžtos BDAR 15–22 straipsniuose. Vartotojai turi teisę gauti informaciją apie savo duomenų tvarkymą, reikalauti juos ištrinti, perkelti kitam paslaugų teikėjui arba apriboti jų naudojimą. Tai kelia didelius techninius iššūkius startuoliams, nes jie privalo įdiegti sistemas, leidžiančias greitai ir efektyviai vykdyti šiuos prašymus. Jei įmonė negali užtikrinti tokio duomenų subjekto teisių įgyvendinimo, ji gali sulaukti skundų duomenų apsaugos priežiūros institucijoms. Lietuvoje tokią priežiūrą vykdo Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, kuri gali ne tik skirti baudas, bet ir nurodyti laikinai sustabdyti veiklą, jei nustato rimtus BDAR pažeidimus (BDAR 58 str.). Be to, teisinių ginčų sprendimas gali būti ilgas ir brangus procesas, kuris mažam startuoliui gali reikšti dideles finansines ir reputacines pasekmes.

3.3. Vartotojų apsaugos įstatymo laikymasis

Elektroninės komercijos startuoliai, vykdydami veiklą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, privalo laikytis griežtų vartotojų apsaugos reikalavimų, kuriuos nustato ES direktyvos, nacionaliniai įstatymai ir reglamentai. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys šią sritį, yra Vartotojų teisių direktyva 2011/83/ES, Prekių pardavimo ir garantijų direktyva 2019/771, Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva 2005/29/EB bei Elektroninės prekybos direktyva 2000/31/EB. Lietuvoje šie reikalavimai yra perkelti į Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, Vartotojų teisių apsaugos įstatymą, Reklamos įstatymą, Nesąžiningos komercinės veiklos draudimo įstatymą ir Informacinės visuomenės paslaugų įstatymą. Startuoliai, nevykdantys šių reikalavimų, gali susidurti su teisinėmis sankcijomis, finansinėmis bandomis ir veiklos apribojimais. Vienas pagrindinių iššūkių startuoliams yra aiškių pirkimo sąlygų užtikrinimas pagal Vartotojų teisių direktyvą, kuri reikalauja, kad prieš sudarant nuotolinę sutartį vartotojai būtų informuoti apie parduodamų prekių ar paslaugų savybes, kainas, pristatymo sąlygas, mokėjimo būdus ir grąžinimo politiką (11 straipsnis). Lietuvos civilinio kodekso 6.228 straipsniai nustato, kad pardavėjas privalo suteikti vartotojui aiškią, tikslią ir suprantamą informaciją apie sutarties sąlygas. Startuoliams gali kilti sunkumų su šių reikalavimų laikymusi, ypač jei jie veikia tarptautinės rinkos mastu, kur vartotojų teisių reguliavimas gali skirtis. Kitas svarbus iššūkis yra grąžinimo ir atšaukimo politikos laikymasis. Pagal Vartotojų teisių direktyvos 9 straipsnį, vartotojas turi teisę atsisakyti sutarties per 14 dienų nuo prekių gavimo be papildomo pagrindimo. Be to, direktyvos 13 straipsnis numato, kad vartotojui turi būti grąžinta visa sumokėta suma, įskaitant pristatymo išlaidas. Šios nuostatos yra perkeltos į civilinio kodekso 6.228¹⁰ straipsnį, kuris įpareigoja pardavėjus vykdyti grąžinimus per 14 dienų. Startuoliai dažnai susiduria su sunkumais įgyvendinant šiuos reikalavimus,

nes grąžintų prekių logistikos, sandėliavimo ir kokybės patikrinimo procesai gali būti sudėtingi ir brangūs. Elektroninės komercijos startuoliai taip pat privalo užtikrinti, kad parduodamos prekės atitiktų kokybės reikalavimus ir garantijas. Pagal Prekių pardavimo ir garantijų direktyvos 13 straipsnį, pardavėjai atsako už prekių neatitikimą sutarties sąlygoms mažiausiai dvejus metus nuo pristatymo dienos. Lietuvoje šios taisyklės įtvirtintos civilinio kodekso 6.363 straipsnyje, kuris numato, kad jei defektas nustatomas per pirmuosius 6 mėnesius, laikoma, kad jis egzistavo pardavimo metu, nebent pardavėjas įrodo kitaip. Startuoliai turi užtikrinti ne tik kokybiškas prekes, bet ir aiškiai suformuluotas garantijos sąlygas, kad išvengtų galimų ginčų su vartotojais ir Valstybine vartotojų teisių apsaugos tarnyba (toliau - VVTAT). Dar viena problema yra nesąžiningos komercinės veiklos prevencija. Pagal Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvą, pardavėjai negali klaidinti vartotojų apie prekių kainas, nuolaidas ir savybes (6–7 straipsniai). Šios taisyklės perkeltos į Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymą, kuris draudžia skleisti melagingą informaciją apie produktus ir paslaugas. Reklamos įstatymas taip pat nustato, kad reklama turi būti aiški, tikslinė ir neturinti klaidinančios informacijos. Startuoliai, taikantys sparčiai besikeičiančią kainodarą ar personalizuotas nuolaidas, gali susidurti su rizika, jei jų veiksmai bus laikomi nesąžiningais arba nepakankamai skaidriais. Papildomai elektroninės prekybos startuoliams tenka laikytis Skaitmeninio turinio direktyvos (2019/770), jei jie prekiauja skaitmeniniais produktais, pavyzdžiui, e. knygomis ar kitokia programine įranga. Šioje direktyvoje numatyta, kad vartotojai turi teisę reikalauti nemokamo pataisymo ar kompensacijos, jei skaitmeninis turinys neatitinka sutarties sąlygų. Tai reiškia, kad startuoliai, siūlantys skaitmenines prekes, turi užtikrinti veiksmingą vartotojų skundų sprendimo tvarką ir aiškiai apibrėžtas paslaugų teikimo sąlygas. Be ES reglamentų, startuoliai, veikiantys Lietuvoje, turi laikytis ir nacionalinių teisės aktų. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas reikalauja, kad e. prekybos įmonės aiškiai pateiktų savo rekvizitus, įskaitant įmonės pavadinimą, adresą ir kontaktinius duomenis. Vartotojų teisių apsaugos įstatymas suteikia vartotojams teisę reikalauti kokybiškų prekių, gauti aiškią informaciją apie sandorius bei kreiptis į VVTAT ginčų atveju. Galiausiai, startuoliai, prekiaudami tarptautiniu mastu, turi išmokyti kaip prisitaikyti prie skirtingų šalių teisės aktų. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, po „Brexit“, taikomi savarankiški vartotojų apsaugos reglamentai, o JAV kiekviena valstija turi savo individualias taisykles.

3.4. Intelektinės nuosavybės apsauga

Elektroninės komercijos startuoliai siekiantys užtikrinti savo intelektinės nuosavybės apsaugą, susiduria su keliais svarbiais iššūkiais, susijusiais su teisinių reikalavimų laikymusi, tarptautiniais reguliavimo skirtumais ir pažeidimų prevencija. Pirmia, kalbant apie prekių ženklų apsaugą, pradedančiosios įmonės susiduria su iššūkiu, kad

joms reikia registruoti savo prekių ženklus ne tik Lietuvoje pagal Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymą, bet ir tarptautiniu mastu pagal ES prekių ženklų reglamentą (2017/1001) arba Madrido protokolą. Neregistruoti prekių ženklai nesuteikia išimtinių teisių, todėl įmonės gali susidurti su prekių ženklų pažeidimais ar ginčais dėl jau egzistuojančių prekių ženklų. Antra, autorių teisių ir skaitmeninio turinio apsaugą ap-sunkina skirtingos jurisdikcijos, reglamentuojančios ir saugančios autorių teises inter-nete. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme ir ES direktyvoje 2019/790 reikalaujama, kad pradedančiosios įmonės, naudodamos trečiųjų šalių sukur-tą turinį, sudarytų atvirąsias licencines sutartis, tačiau praktikoje intelektinės nuosavy-bės vagystės (pvz., dizaino ir turinio kopijavimas) išlieka problema. Trečia, inovatyvių technologijų patentinė apsauga gali būti sudėtinga, nes patentų registracija pagal Lietu-vos Respublikos patentų įstatymą arba Europos patentų konvenciją (toliau - EPC) yra brangi ir užima daug laiko. Neturėdamos tinkamos teisinės apsaugos, pradedančiosios įmonės gali susidurti su konkurentų vykdomu jų technologijų kopijavimu. Ketvirta, ko-vos su padirbinėjimu ir klastotėmis iššūkiai yra ypač aktualūs elektroninės komercijos platformose, kur trečiųjų šalių pardavėjai gali pardavinėti suklastotas prekes, pažeis-dami Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 204 straipsnį. Startuoliai turi įdiegti savo vidinius mechanizmus, atitinkančius Reglamentą 2019/1150 dėl sąžiningumo in-ternetinėse platformose, kad apsisaugotų nuo neteisėtos prekybos. Penkta, intelektinės nuosavybės pažeidimų stebėseną ir sprendimą gali apsunkinti skirtinga jurisdikcijos tvarka: jei intelektinės nuosavybės teisės pažeidžiamos už ES ribų, dėl skirtingų teisinių teisių gynimo mechanizmų gali būti ypač sudėtinga užtikrinti vykdymą. Pradedančio-sios įmonės turi nuolat stebėti intelektinės nuosavybės teisių pažeidimus ir apsisaugoti naudodamosi teisinėmis teisių gynimo priemonėmis, pavyzdžiui, išpėjamaisiais laiškais arba kreipdamosi į Valstybinį patentų biurą (toliau - VPB) ar Europos Sąjungos intelektinės nuosavybės tarnybą (toliau - EUIPO). Neefektyvi intelektinės nuosavybės apsauga gali sukelti finansinių nuostolių ir pakenkti verslo reputacijai.

4. Biotechnologijos ir farmacijos startuoliai

4.1. Reguliavimo institucijos ir teisinė sistema

Biotechnologijų ir farmacijos startuoliai, kurie siekia plėsti savo veiklą Lietuvoje, yra įpareigoti laikytis griežtų teisinių ir reguliacinių reikalavimų. Lietuvos teisinė sis-tema šioje srityje glaudžiai susijusi su ES teisės aktais, todėl startuoliai turi užtikrinti atitikimą tiek nacionaliniams, tiek ES lygmens reikalavimams. Pagrindinės institu-cijos, atsakingos už reguliavimą ir priežiūrą, yra Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba (toliau - VVKT) ir Europos vaistų agentūra (toliau - EMA). VVKT yra pagrindinė nacionalinė institucija Lietuvoje, atsakinga už vaistų ir biotechnologinių produk-tų reguliavimą. Tarnyba išduoda leidimus vykdyti klinikinius tyrimus, registruoja

vaistinius preparatus, prižiūri rinkoje esančių produktų saugą ir kokybę bei atlieka reguliacinius patikrinimus. Prieš pradėdami klinikinius tyrimus, biotechnologijų ir farmacijos startuoliai turi pateikti VVKT išsamią dokumentaciją, apimančią tyrimo protokolą, etikos komiteto patvirtinimą bei pacientų informavimo dokumentus. VVKT vertina ne tik tyrimo mokslinį pagrįstumą, bet ir atitiktį Geros klinikinės praktikos (toliau - GCP) standartams, numatytiems ICH E6 gairėse. Jei nustatomi pažeidimai ar neatitikimai, startuoliai gali susidurti su leidimo atšaukimu ar baudomis, numatytomis Lietuvos Respublikos farmacijos įstatyme. EMA yra pagrindinė ES institucija, atsakinga už vaistų patvirtinimo procesą centralizuota tvarka. Biotechnologijų ir farmacijos startuoliai, siekiantys patekti į platesnę Europos rinką, turi gauti EMA patvirtinimą, kuris galioja visose ES valstybėse narėse. Centralizuota registracija yra privaloma biologiniams produktams, pažangios terapijos vaistams ir vaistams skirtiems retų ligų gydymui. EMA procesas apima mokslinį vertinimą, saugumo ir veiksmingumo analizę bei planų peržiūrą. Ši procedūra užtikrina greitesnį patekimą į kelias rinkas, tačiau ji taip pat reikalauja didelių finansinių ir laiko išteklių. Procedūros trukmė siekia iki 210 dienų, tačiau gali būti ilginama, jei yra reikalaujama papildomos informacijos. Nepateikus tinkamos dokumentacijos ar neatitikus reglamentuojamų reikalavimų, paraiška gali būti atmesta. Lietuvos biotechnologijų ir farmacijos startuoliai, veikiantys tarptautiniu mastu, privalo atsižvelgti į regioninius reguliavimo skirtumus. Nors EMA užtikrina vieningą vaistų registravimo sistemą ES, kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose (reguliuoja FDA) ar Jungtinėje Karalystėje regulioja vaistų ir sveikatos priežiūros produktų reguliavimo agentūra (toliau - MHRA), galioja skirtingi reikalavimai, dėl kurių tenka adaptuoti produktų dokumentaciją ir procesus. Dėl šių kiekvienos jurisdikcijos skirtumų startuoliai dažniausiai turi samdyti teisinės konsultacijas teikiančius advokatus, nes netinkamai įvertinus užsienio reguliacinius reikalavimus, gali būti skiriamos finansinės sankcijos, atmetamos registracijos paraiškos ar uždraudžiamas produktų prekyba.

4.2. Regioniniai skirtumai

Farmacijos ir biotechnologijų produktų reguliavimo sistema skirtingose pasaulio šalyse gali ženkliai skirtis, o tai kelia papildomų teisinių iššūkių startuoliams siekiant tarptautinės plėtros. ES veikia centralizuota vaistų patvirtinimo sistema, prižiūrima EMA, kuri leidžia gauti rinkodaros leidimą visose ES šalyse per vieningą paraiškos teikimo procesą. Tai suteikia didelį pranašumą siekiant patekti į Europos rinką. Vis dėlto net ir ES viduje gali pasitaikyti specifinių nacionalinių reikalavimų, susijusių su vaistų kainodara, kompensavimo sistemomis ar reklamos taisyklėmis, todėl startuoliai privalo derintis ne tik prie bendrojo ES reguliavimo, bet ir atskirų valstybių narių teisinių niuansų. Tuo tarpu JAV – didžiausia pasaulio farmacijos rinka, 2018 m. siekusi 362 mlrd. USD, o 2023 m. prognozuojama virš 420 mlrd. Todėl šį rinką itin

patraukli farmacijos sferoje startuoliams. Vaistų ir biotechnologijų produktų patvirtinimą reguliuoja Maisto ir vaistų administracija (toliau - FDA). Skirtingai nuo EMA, FDA reikalauja atskirų klinikinių tyrimų bei gamybos proceso patvirtinimo, o papildomos nuostatos dėl duomenų apsaugos, saugumo reikalavimų ir rinkodaros apribojimų gali dar labiau komplikuoti įėjimą į JAV rinką. FDA taip pat turi skirtingus patvirtinimo kelius – įprastą, pagreitintą ar prioritetinį – kurių pasirinkimas priklauso nuo produkto pobūdžio ir gydymo naujumo. Šių procesų skirtumų ignoravimas gali lemti produkto atmetimą, papildomų dokumentų reikalavimus ar reikšmingus vėlavimus rinkodaros leidimo išdavimo procese. JK, po „Brexit“ proceso, buvo įdiegta savarankiška reguliavimo sistema, prižiūrima MHRA. Nors JK ir toliau siekia derinti savo reikalavimus su ES standartais, yra reikšmingų skirtumų klinikinių tyrimų registracijos, rinkodaros leidimų ir produktų etikečių srityse. Startuoliai, norintys patekti į JK rinką, privalo atskirai registruoti savo produktus ir laikytis šios šalies duomenų apsaugos bei farmacijos reklamos taisyklių.

4.3. Leidimų ir patvirtinimo procesai

Klinikinių tyrimų reguliavimas yra privalomas procesas, siekiant užtikrinti naujų vaistų saugumą ir veiksmingumą. Be to, norint apsaugoti inovacines idėjas ir pritraukti investicijų, būtina aprūpinti apsaugą patentams, tačiau ši sritis gali sukelti didelių iššūkių startuoliams, dėl itin sudėtingų procedūrų susijusių su registracija ir konkurencine aplinka. Siekiant gauti naujo vaisto ar medicinos technologijos rinkodaros leidimą klinikiniai tyrimai yra būtinas etapas. ES klinikinių tyrimų reguliavimas grindžiamas Reglamentu 536/2014, kuris buvo sukurtas siekiant supaprastinti tyrimų vykdymą visoje ES. Šis reglamentas nustatė svarbius reikalavimus tyrimų procesui, pacientų apsaugai ir duomenų patikimumui, o visi tyrimai turi būti įregistruojami į ES klinikinių tyrimų informacinėje sistemoje (toliau - CTIS). Lietuvoje klinikinių tyrimų priežiūrą yra vykdoma VVKT, kuri prisiima atsakomybę už leidimų išdavimą, priežiūrą ir pažeidimų tikrinimą. Norint pradėti klinikinį tyrimą, startuoliai privalo pateikti išsamiai aprašytą dokumentaciją, tyrimo protokolus, etikos komiteto patvirtinimą ir pacientų informavimo dokumentus. Šis procesas nepaprastai sunkus ir brangus, nes reikia užtikrinti ne tik visus atitikimus reguliavimui, bet ir aukštus etikos standartus pagal Helsinkio deklaraciją. Vienas didžiausių iššūkių su kuriais susiduria startuoliai yra finansinė našta, susijusi su klinikinių tyrimų organizavimu. Tyrimai dažniausiai kainuoja milijonus eurų ir trunka daugiau negu vienus metus, kas labai stabdo vystymosi procesą. Be to, neigiamo rezultato rizika yra gana didelė – daugelis naujai sukurtų vaistų nepasiekia paskutiniųjų tyrimų fazių dėl nepakankamo vaistų veiksmingumo ar saugaus vartojimo stokos. Startuoliai, neturintys pakankamo kapitalo yra priversti ieškoti partnerystės su stambiomis farmacijos įmonėmis arba kitais investuotojais, tačiau to pasėkoje gali netekti dalies intelektualinės nuosavybės teisių.

Norėdamos apsaugoti savo mokslinių tyrimų ir plėtos rezultatus, biotechnologijų ir farmacijos sektorių pradedančiosios įmonės turi atkreipti dėmesį į intelektinės nuosavybės, ypač patentų, apsaugą. Patentinė apsauga suteikia išskirtines teises į naujus produktus ir technologijas ir neleidžia konkurentams be leidimo naudoti tų pačių naujovių. Europos patentų sistema grindžiama Europos patentų konvencija (toliau - EPC), o Europos patentus galima gauti Europos patentų tarnyboje (toliau - EPO). Be to, 2023 m. įsigaliosianti Vieningo patentų ir Vieningo patentų teismo (toliau - UPC) sistema leis vieną patentą apsaugoti daugelyje ES valstybių narių, todėl sumažės administracinė našta ir išlaidos. Tačiau patentavimo procesas yra sudėtingas ir brangus: Ekspertizė EPT gali trukti kelerius metus, o viso proceso išlaidos, įskaitant patentų paraiškos parengimą, teisinės išlaidas ir vertimą, gali siekti kelis šimtus tūkstančių eurų. Be to, patentai saugomi tik tam tikrą laiką, paprastai dvidešimt metų nuo paraiškos padavimo dienos, tačiau faktinis rinkos plėtos laikas paprastai būna trumpesnis dėl ilgos klinikinių tyrimų trukmės. Kitas svarbus dalykas yra tai, kad pradedančiosios biotechnologijų įmonės dažnai patentuoja ne tik į patį vaistą, bet ir gamybos procesą, biotechnologinius metodus ar konkrečius molekulinis taikinius. Tačiau dėl sudėtingos patentų teisės farmacijos sektoriuje dažnai kyla ginčų dėl patentų galiojimo ir taikymo srities, o didelės farmacijos bendrovės gali imtis teisinių veiksmų prieš mažesnius konkurentus, siekdamos užginčyti jų patentus arba apriboti jų patekimą į rinką. Startuoliai taip pat turi būti pasirengę spręsti su „patentų išsekimu“ (angl. *patent exhaustion*) susijusias problemas, kuomet vaistui pasibaigus patentų galiojimo laikui, rinkoje atsiranda genetiniai vaistai, mažinantys inovatyvių vaistų pelningumą. Siekiant pratęsti intelektinės nuosavybės apsaugą, farmacijos įmonės dažnai naudojasi papildomos apsaugos liudijimais (toliau - SPC), kuriuos reglamentuoja Reglamentas (EB) 469/2009.

4.4. Teisinė atsakomybė

Biotechnologijų ir farmacijos bendrovės, kurdamos naujoviškus produktus, susiduria ne tik su techniniais ir finansiniais iššūkiais, bet ir su sudėtinga teisine aplinka. Civilinė ir baudžiamoji atsakomybė šiose srityse yra ypač svarbi, nes nesaugūs produktai, klaidinanti reklama ir neteisėti klinikiniai tyrimai gali turėti rimtų pasekmių vartotojų sveikatai ir įmonės reputacijai. Civilinė atsakomybė už nesaugų produktą gali būti taikoma startuoliui pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (LR CK) 6.292 straipsnį. Gamintojas atsako už žalą, padarytą dėl gaminio trūkumų, nepriklausomai nuo kaltės. Biotechnologijų ir farmacijos startuoliams ši atsakomybė gali būti pritaikyta už: produkto trūkumus. Trūkumas gali būti gamybos brokas, projektavimo klaida arba informacijos stokos atvejis. Netinkamas ženklavimas ar nepakankamas įspėjimas apie galimus šalutinius poveikius gali būti laikomas trūkumu. Žalos atsiradimą, pacientas privalo įrodyti realios žalos faktą – nuo fizinės žalos iki prarastų

pajamų dėl darbingumo netekimo. Priežastinį ryšį, būtina įrodyti, kad būtent šio produkto trūkumas sukėlė žalą vartotojui. Startuoliai, siekdami greitai patekti į rinką, dažnai patiria spaudimą sutrumpinti klinikinių tyrimų laiką ar sumažinti išlaidas kokybės kontrolei. Tačiau net jei gamintojas nežinojo apie trūkumą, griežtoji atsakomybė vis tiek taikoma. Be to jie gali būti patraukti civilinei atsakomybei už klaidingą reklamą Lietuvos reklamos įstatymas ir ES direktyvos griežtai reglamentuoja farmacijos ir biotechnologijų produktų reklamą. Startuoliai gali susidurti su civiline atsakomybe, jei: reklama pateikia nepagrįstus teiginius apie produkto veiksmingumą, nutylimos svarbios detalės apie galimus šalutinius poveikius, reklama skirta neleistiniams auditorijoms, pavyzdžiui, tiesiogiai vartotojams, kai tai draudžiama. Neteisinga ar klaidinanti reklama gali lemti vartotojų klaidinimą, o nukentėjusieji gali pareikalausti kompensacijos už patirtą žalą.

Baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma už nesaugų produktą. Pagal Baudžiamąjį kodeksą, jei dėl sąmoningo ar dėl didelio neatsargumo platinamo nesaugaus produkto buvo padaryta sunki žala ar net mirtis, atsakingi asmenys gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Tai gali apimti: gamybos proceso klastojimą, sąmoningą trūkumų slėpimą, dokumentacijos klastojimą, siekiant gauti leidimą prekiauti produktu. Taip pat kaip ir civilinėje teisės šakoje baudžiamojoje gali kilti atsakomybė ir už klaidingą reklamą. Baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma, jei klaidinanti reklama buvo tyčinė ir sukėlė rimtų pasekmių vartotojų sveikatai ar finansinei gerovei. Tai ypač aktualu, kai vaistai reklamuojami neturint tinkamo leidimo. Baudžiamoji atsakomybė taip pat taikoma už klinikinius tyrimus be leidimo. Pradedančios farmacijos ir biotechnologijų įmonės gali būti patrauktos baudžiamojon atsakomybėn, jei jos atlieka klinikinius tyrimus neturėdamos reikiamo leidimo arba pažeisdamos etikos standartus. Neteisėti tyrimai apima tyrimus, atliekamus be tiriamųjų sutikimo, etikos komitetų sprendimų ignoravimą, duomenų klastojimą ar slėpimą. Už tokius pažeidimus atsakingiems asmenims gali būti taikoma laisvės atėmimo bausmė, baudos ir veiklos apribojimas.

Išvados

1. Startuolių veiklos tvarumas glaudžiai susijęs su teisiniu reguliavimu, kuris daugelyje sektorių kelia administracinius, finansinius ir teisinius iššūkius naujoms įmonėms. Griežtos licencijavimo procedūros, sudėtingi atitikties reikalavimai ir neapibrėžta reguliavimo aplinka gali riboti jų augimą ir sumažinti išlikimo galimybes.
2. FinTech sektoriaus startuoliai susiduria su reikšmingais reguliaciniais iššūkiais, nes finansų rinkos priežiūra yra itin griežta. Pinigų plovimo prevencijos, duomenų apsaugos ir kiti teisiniai įpareigojimai gali tapti rimta kliūtimi naujų rinkos dalyvių atsiradimui, ypač dėl sudėtingos licencijavimo sistemos ir didelių kapitalo reikalavimų.

3. IT ir dirbtinio intelekto startuoliams didžiausią iššūkį kelia intelektinės nuosavybės apsauga, griežtas duomenų privatumo reguliavimas bei naujai įsigaliojančios teisės normos, tokios kaip Dirbtinio intelekto aktas. Šie reikalavimai gali apriboti inovacijų plėtrą ir padidinti technologinių startuolių veiklos sąnaudas.
4. Elektroninės komercijos sektoriaus startuoliai dažniausiai susiduria su vartotojų apsaugos, asmens duomenų tvarkymo bei skaitmeninių paslaugų reglamentavimo iššūkiais. Griežti reikalavimai e. komercijos platformoms ypač apsunkina mažųjų rinkos dalyvių konkurencines galimybes, nes šie dažnai stokoja resursų teisiniais įsipareigojimams įgyvendinti.
5. Biotechnologijų ir farmacijos startuolių sėkmė didele dalimi priklauso nuo ilgos ir sudėtingos produktų registravimo tvarkos. Griežtos klinikinių tyrimų reguliavimo procedūros, aukšti atitikties standartai ir priežiūros institucijų reikalavimai gali sulėtinti inovacijų diegimą ir apsunkinti naujų produktų patekimą į rinką.
6. Skirtingose šalyse taikomi reguliavimo modeliai daro tiesioginę įtaką startuolių augimo galimybėms. Lankstesnis ir aiškesnis reguliavimas gali paskatinti verslo plėtrą, tuo tarpu per griežta ir sudėtinga reguliacinė aplinka gali paskatinti įmones persikelti į jurisdikcijas, kuriose verslo sąlygos yra palankesnės.
7. Siekiant sumažinti startuolių žlugimo riziką ir gerinti jų veiklos sąlygas, būtina peržiūrėti teisinį reguliavimą ir pritaikyti jį prie inovatyvių verslų poreikių. Efektyvesnės licencijavimo procedūros, administracinės naštos mažinimas ir aiškesnė reguliavimo aplinka gali sudaryti palankesnes sąlygas startuolių augimui bei konkurencingumo didinimui.

Šaltinių sąrašas:

Teisės norminiai aktai

Tarpautiniai norminiai aktai

1. Europos patentų išdavimo konvencija (Europos patentų konvencija) (1973). Valstybės žinios, 147-5325.
2. Madrido sutarties dėl tarptautinės ženklų registracijos protokolas (1989). Valstybės žinios, 50-1193.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2015 m. lapkričio 25 d. direktyva 2015/2366 dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas 2016/679 dėl fizinų asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. birželio 13 d. reglamentas 2024/1689 kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės.
6. Tarybos 2006 m. lapkričio 28 d. direktyva 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos.
7. Tarybos 2011 m. lapkričio 30 d. direktyva 2011/96/ES dėl bendrosios mokesčių sistemos, taikomos įvairių valstybių narių patronuojančioms ir dukterinėms bendrovėms.

8. Tarybos 2017 m. spalio 10 d. direktyva 2017/1852 dėl mokestinių ginčų sprendimo mechanizmų Europos Sąjungoje.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. liepos 12 d. direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva 2019/771 dėl tam tikrų prekių pirkimo–pardavimo sutarčių aspektų.
12. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje.
13. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisių aspektų vidaus rinkoje.
14. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva 2019/770 dėl tam tikrų skaitmeninio turinio ir skaitmeninių paslaugų teikimo sutarčių aspektų.
15. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. reglamentas 2017/1001 dėl Europos Sąjungos prekių ženklo.
16. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. balandžio 17 d. direktyva 2019/790 dėl autorių teisių ir gretutinių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje.
17. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. reglamentas 2019/1150 dėl verslo klientams teikiamų internetinių tarpininkavimo paslaugų sąžiningumo ir skaidrumo didinimo.
18. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 16 d. reglamentas 536/2014 dėl žmonems skirtų vaistų klinikinių tyrimų.
19. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. gegužės 6 d. reglamentas 469/2009 dėl medicinos produktų papildomos apsaugos liudijimo.

Nacionaliniai norminiai aktai

20. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 74-2262.
21. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89-2741.
22. Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas (1998). Valstybės žinios, 109-2993.
23. Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymas (2009). Valstybės žinios, 153-6887.
24. Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas (2011). Valstybės žinios, 163-7769.
25. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas (1999). Valstybės žinios, 97-2775.
26. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo Nr. VIII-275 2, 4, 7, 9, 14, 19, 20, 22, 25, 29, 36, 49, 51 straipsnių, priedo pakeitimo, Įstatymo papildymo 36-1 straipsniu ir 25-1, 25-3 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas (2024). TAR, 13492.
27. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas (1997). Valstybės žinios, 64-1502.

28. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (2004). Valstybės žinios, 63-2243.
29. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (2002). Valstybės žinios, 35-1271.
30. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas (2001). Valstybės žinios, 110-3992.
31. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (1994). Valstybės žinios, 94-1833.
32. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas (2000). Valstybės žinios, 64-1937.
33. Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas (2007). Valstybės žinios, 6-212.
34. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas (2006). Valstybės žinios, 65-2380.
35. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (1999). Valstybės žinios, 50-1598.
36. Lietuvos Respublikos patentų įstatymas (1994). Valstybės žinios, 8-120.
37. Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas (2006). Valstybės žinios, 78-3056.

Nutarimai

38. Lietuvos banko valdybos 2009 m. gruodžio 24 d. nutarimas Nr. 238 „Dėl Lietuvos banko išduodamų leidimų elektroninių pinigų mokėjimo įstaigoms“. Valstybės žinios, 4-181.

Specialioji literatūra

Moksliniai darbai

39. Vainora, R. (2024). *Pinigų plovimo prevencijos problemos Lietuvos Fintech sektoriuje*. Magistro darbas, socialiniai mokslai, taikomoji ir teorinė kriminologija, Vilniaus universitetas.

Elektoriniai leidiniai

40. Lietuvos banko Teisės ir licencijavimo departamento 2024 m. kovo 20 d. organizuoto konsultacinio renginio skaidrės „Licencijavimo aktualijos“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Konsultacinis%20renginys_%20Licencijavimo%20aktualijos%202024.pdf [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
41. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento tyrimų skyrius. *Europos Sąjungos teisinio reguliavimo aktualijos pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo prevencijos srityje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=83379 [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
42. InnReg. *AML Compliance: A Practical Guide for Fintechs* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.innreg.com/blog/aml-compliance-guide-for-fintechs> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
43. Newsweek. *White House Orders Consumer Protection Agency Shutdown* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.newsweek.com/trump-white-house-orders-consumer-protection-agency-shutdown-2028483> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].

44. Teisė.Pro. *ESMA informacija dėl pradedamo taikyti Reglamento dėl kriptoturto rinkų (MiCA reglamento)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2024/12/30/esma-informacija-del-pradedamo-taikyti-reglamento-del-kriptoturto-rinku-mica-reglamento/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
45. Glimstedt. *Naujas reglamentas dėl ES kriptovaliutų rinkos: ką turi žinoti virtualaus turto paslaugų teikėjai?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.glimstedt.lt/nauji-jenos/naujas-reglamentas-del-es-kriptovaliutu-rinkos-ka-turi-zinoti-virtualaus-turto-paslaugu-tiekėjai/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
46. BinanceAcademy. *What Is MiCA (Markets in Crypto Assets Regulation)?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://academy.binance.com/en/articles/what-is-mica-markets-in-crypto-assets-regulation> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
47. Lietuvos bankas. *Lietuvos institucijos: reikalavimai kriptoturto įmonėms turi būti sugriežtinti nedelsiant* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/nauji-jenos/lietuvos-institucijos-reikalavimai-kriptoturto-imonems-turi-buti-sugrieztinti-nedelsiant> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
48. TV3. *Lietuvos banko požiūris į kriptovaliutas: reguliavimas ir naujausi teisės aktai* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/lietuvos-banko-pozioris-i-kriptovaliutas-reguliavimas-ir-naujausi-teises-aktai-n1398569> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
49. Coinpedia. *Donald Trump's Crypto Portfolio, Policy Changes, & Top Blockchain Projects: Full Report* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://coinpedia.org/research-report/donald-trumps-crypto-holdings-regulatory-vision-and-blockchain-projects-report/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
50. Verslo Žinios. „Vinted“ – 2,4 mln. Eur bauda, bendrovė ją ketina skųsti [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/prekyba/2024/07/03/vinted--24-mln-eur-bauda> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
51. TrendMicro. *Closing Shop or Closing Off: Companies Respond to GDPR* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/news/online-privacy/closing-shop-or-closing-off-companies-respond-to-gdpr> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
52. Teisė.Pro. *Ar generatyvinio dirbtinio intelekto rezultatai saugomi autorių teisių?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2024/09/03/ar-generatyvinio-dirbtinio-intelektorezultatai-saugomi-autoriu-teisiu/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
53. InovacijųAgentūra. *Rugpjūčio 1 d. įsigaliojo ES dirbtinio intelekto aktas: Inovacijų agentūra padės verslams prisitaikyti prie pokyčių* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://inovacijuagentura.lt/news/2024/07/rugpjucio-1-d.-isigaliojo-es-dirbtinio-intelektorezultatai-saugomi-autoriu-teisiu/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
54. NationalLawReview. *Trump Administration Unveils New AI Policy, Reverses Biden's Regulatory Framework* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://natlawreview.com/>

- article/trump-administration-unveils-new-ai-policy-reverses-bidens-regulatory-framework#google_vignette [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
55. LRT. *Kinijos premjeras: plėtojant dirbtinį intelektą reikia „raudonos linijos“* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2173487/kinijos-premjeras-pletojant-dirbtini-intelekta-reikia-raudonos-linijos> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 56. FinancialTimes. *Transcript: Tech in 2025 — The EU vs Big Tech* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ft.com/content/8b43a2ae-fc02-4bfd-bfc2-15b05918f692> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 57. EMA. *ICH E6 Good clinical practice - Scientific guideline* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ema.europa.eu/en/ich-e6-good-clinical-practice-scientific-guideline> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 58. Dlapiper. *The UK's Digital Services Tax update* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.dlapiper.com/es-pr/insights/publications/2022/12/the-uks-digital-services-tax-update> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 59. Gov.UK. *How VAT works* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/how-vat-works> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 60. VMI. *Galiojančios dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartys* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/tarptautines-dvigubo-apmokestinimo-isvengimo-sutartys> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 61. Juriscon. *Planuojami PVM įstatymo pokyčiai, Seimui patvirtinus įsigaliosiantys nuo 2025 m. sausio 1 d.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.juriscon.lt/naujienos/pvm-istatymo-pokyciai-isgaliosiantys-nuo-2025-m-sausio-1-d/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
 62. FDA. *What do we do* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fda.gov/about-fda/what-we-do> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].

Teismų praktika

Užsienio teismų praktika

63. SUPREME COURT OF THE UNITED STATES SOUTH DAKOTA v. WAYFAIR, INC., ET AL. CERTIORARI TO THE SUPREME COURT OF SOUTH DAKOTA No. 17–494. Argued April 17, 2018—Decided June 21, 2018

STARTUOLIŲ ŽLUGIMAS IR ĮSTATYMINIS REGLAMENTAVIMAS

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje nagrinėjamas teisinio reglamentavimo poveikis startuolių veiklai ir jų žlugimo priežastys. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti pagrindinius reguliavimo iššūkius ir pateikti siūlymus jų mažinimui. Analizuojami keturi pagrindiniai sektoriai: FinTech, IT ir dirbtinis intelektas, elektroninė komercija bei biotechnologijos ir farmacijos pramonė. Tyrimo rezultatai rodo, kad sudėtingos licencijavimo proce-

dūros, didelė administracinė našta ir neaiškus reguliavimas riboja startuolių augimą bei konkurencingumą, ypač mažesnėms įmonėms, kurios neturi pakankamai išteklių teisiniams reikalavimams įgyvendinti. Be to, skirtingos reguliavimo taisyklės tarp šalių dažnai skatina startuolius ieškoti palankesnių verslo sąlygų kitose jurisdikcijose. Išvadosse pabrėžiama, kad siekiant skatinti inovacijas ir verslo plėtrą, būtina supaprastinti reguliavimo procesus, mažinti administracinę naštą bei užtikrinti aiškesnę teisinę aplinką.

THE FAILURE OF STARTUPS AND LEGAL REGULATION

SUMMARY

This article examines the impact of legal regulation on startup activities and the reasons for their failure. The aim of the study is to identify the main regulatory challenges and provide suggestions for their mitigation. The analysis focuses on four key sectors: FinTech, IT and artificial intelligence, e-commerce, and biotechnology and pharmaceuticals. The study results show that complex licensing procedures, high administrative burdens, and unclear regulations limit the growth and competitiveness of startups, particularly smaller companies that lack sufficient resources to meet legal requirements. Additionally, differences in regulatory frameworks between countries often drive startups to seek more favorable business conditions in other jurisdictions. The conclusions emphasize that to foster innovation and business development, it is essential to simplify regulatory processes, reduce administrative burdens, and ensure a clearer legal environment.